

са, который продуцируется субъектами политической социализации и отображает взаимодействие их социализирующих воздействий. Таким является предлагаемый общий подход к исследованию особенностей структурирования политической картины мира молодежи. В качестве теоретической основы для эмпирического исследования репрезентаций студенчеством социального взаимодействия в структуре политической картины мира используются теория социального капитала и его психологическая составляющая – “социально-психологический капитал” – отношения, поддерживающие и регулирующие интересующее взаимодействие. По результатам психосемантического этапа эмпирического исследования, участие в котором принимали представители ВНЗ четырех регионов страны, определены основные координаты семантического пространства представлений студенчества о социальном взаимодействии. Виявленые смысловые и диспозиционные тенденции указывают на детерминированность представлений респондентов смыслом гражданской субъектности, неопределенность значений, касающихся гражданской идентификации и сущности гражданской вовлеченности, репрезентацию узкого радиуса институционального и межличностного доверия.

Ключевые слова: политическая картина мира, социальное взаимодействие, социализирующий дискурс, социально-психологический капитал, гражданская субъектность.

Poznyak S. I. Semantic coordinates of social interaction in the political world outlook of university students

Political world outlook as individual's subjective reflection of politics and his or her own image therein is constructed by youth in the framework of the discourse produced by the political socialization subjects. The discourse reflects interaction of their socializing influences. Such is the proposed general approach to studying peculiarities of structuring youth political world outlook. The theory of social capital and its psychological component “socio-political capital” defined as a set of attitudes that support and regulate interpersonal interaction is applied as the theoretical basis for the empirical research of youth's representations of social interaction in the political world outlook structure. The psycho-semantic stage of the empirical research whose respondents represented higher education institutions of the four regions of the country resulted in identifying basic semantic coordinates of the university students' representations of social interaction. The identified semantic and disposition tendencies indicate that respondents' representations are determined by the meaning of civic subjectivity, ambiguity of the semantics of civic identification and essence of civic involvement, portrayal of narrow radius of institutional and interpersonal trust.

Key words: political world outlook, social interaction, socializing discourse, socio-psychological capital, civic subjectivity.

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ У СВІТЛІ СУБ'ЄКТНО-ВЧИНКОВОГО ПІДХОДУ

В. Д. Шульга, м. Канів

Розглянуто психогенез українських суспільствотворчих процесів,
виходячи з психодуховної та психосоціальної організації українства як на-

ції, історичний поступ якої визначається специфікою національного характеру та енергетичним строем української душі. Звернено увагу на кордоцентричність, рефлексивність та родинність як такі ознаки національного характеру, що безпосередньо впливають на усупільнене життя кожного українця зокрема та всіх разом. З'ясовано, що українцям як носіям певного ментального світовідчуження властиві високорозвинена суб'єктність, спонтанійність, надання переваги вчинковим формам вирішення суперечностей, висока емпатійність до життєвих переживань значущих інших та здатність до спільного морального діяння складних життєвих ситуаціях. Сутнісною ознакою особистісного та громадського життя українців визначено суб'єктно-вчинковий формат впливу людини на людину, запотенційований на рівні властивого нації архетипового, психофрактального. Виявлено, що на генетичному рівні наші співвітчизники тяжіють до виборчого типу громадянського суспільства, при цьому соціально-психологічним підґрунтям спроможностей і прагнень спільноти до такого суспільства є усталена в складних геополітичних умовах генеральна ідея вічового принципу існування громади, що імплікується із суб'єктно-вчинковим рівнем взаємодії в родині-спільці. З огляду на необхідність розв'язання проблеми державотворення в Україні у форматі, близькому до генетично закладених соціетальних програм, обґрунтовано доцільність використання суб'єктно-вчинкового підходу до вивчення процесів українського суспільствотворення та концептуалізації притаманної українцям моделі громадянського суспільства.

Ключові слова: українська психіка, національний характер, український індивідуалізм, національна ідея, громадянське суспільство, суб'єктно-вчинковий формат впливу людини на людину, суб'єктно-вчинковий підхід.

Справа забутої, загубленої української людини – це не справа однієї провінції, сходу чи заходу; і не справа одного віровизнання; і не однієї партії чи групи! Це справа українська, спільна всім.

М. Шлемкевич

Проблема. Громадянське суспільство є загальновизнаною метою в усьому світі, в основу якої покладено увагу до людини, ідею модернізації як безперервного осучаснення світу й кожного індивіда, досягнення розвинутого соціального стану. Буремне, тяжке сьогоднішнє Україну, пов'язане з боротьбою за національну незалежність, демократію та європейські стандарти соціального життя, вияскравлює її поступ до такого суспільства. Феномен Євромайдану та всі події соціально-політичного життя тому засвідчили відновлення архетипових ідеалів “вищих цілей” українства, повернення із забуття спроможностей українця оцінювати себе за своїми вчинками крізь призму справедливості, волі і спільного добра для всіх співвітчизників.

Нині нас цікавить шлях до демократії такого типу, що утвердився в більшості європейських країн, у яких панують державні нації. Але кож-

на із цих націй ішла до власної моделі громадянського суспільства тривалий час, маючи на те своє культурне підґрунтя. Кожен народ у своєму політичному житті має властиву лише йому провідну (національну) ідею, що складалася в його часово-просторовому полі під дією багатьох внутрішніх та зовнішніх чинників. Тож унаслідувати чи перейняти чужу модель демократії неможливо. Для нас, українців, актуалізується проблема концептуалізації і створення власної моделі громадянського суспільства, а разом з ним і нової української національної держави. Опертям у цьому мають стати психоментальні особливості українського світовідчуження, власний досвід продукування національної ідеї та європейські політико-правові норми і цінності.

В умовах протистояння між державою і громадянським суспільством на етапі переходу від тоталітарного режиму до демократичного типу суспільства та організації державної влади як громадське життя, так і концепція громадянського суспільства завжди є певним чином заполітизованими (О. В. Скрипнюк). Тож цілком природно, що в сьогочасній вітчизняній теорії громадянського суспільства ми маємо значні напрацювання у сфері політико-психологічних, соціально-психологічних (М. М. Слосаревський, І. В. Жадан, Т. М. Титаренко, В. О. Тагенко, З. С. Карпенко, Н. В. Хазратова, М. І. Пірен, О. А. Донченко, А. В. Фурман, І. А. Дідук, Т. В. Вольфовська, С. І. Позняк, О. М. Скнар), політологічних (В. М. Бебик, В. І. Бортников, Л. О. Дегтерьова, А. І. Кудряченко, Ю. Ж. Шайгородський) та соціологічних (О. Г. Злобіна, А. Ф. Колодій, О. С. Резник) досліджень.

Утім, як слушно зауважує А. Ф. Колодій, політично-правовий ухил в уявленнях про громадянське суспільство часто не допомагає, а заважає з'ясуванню того, як саме відбувається процес формування добропорядних громадян. Він маскує специфіку непростой концепції громадянського суспільства, довкола якої точиться так багато суперечок [1]. Відповідно останнім часом ми стаємо свідками спроб вироблення загального багатовимірного розуміння демократичного громадянства і громадянськості на основі їхніх загальноновизначених характерних складових.

У пошуках власних ресурсів та механізмів розвитку українського демократичного суспільства та громадянськості українців на тлі світових глобалістичних тенденцій вітчизняні науковці звертаються як до напрацювань західних колег (Дж. Александер, Ю. Габермас, М. Уольцер, Дж. Маклін, Л. Соломон, Дж. Коен, А. Арато, Т. МакЛоклін, П. Кубов, Д. Гроссман, А. Ніномія, О. Ічілов, Д. Міллер, Х. Старкі, Б. Крік та ін.), так і до праць українських етнопсихологів, соціальних психологів, філософів та істориків (М. Костомаров, Д. Чижевський, І. Мірчук, О. Кульчицький, Б. Цимбалістий, В. Янів, В. Липинський та ін.).

У дискурсі громадянського суспільствотворення та вивчення усіх процесів, пов'язаних із ним, на особливу увагу заслуговує пошук таких науково-теоретичних підходів, які дали б змогу не тільки "побачити"

і напрацювати модель власне українського громадянського суспільства, а й допомогти спільноті, за словами В. Б. Антоновича, досягти високого рівня культурного розвитку та щиро переконалися в правдивості ідеї; з-поміж усіх громадських станів набути готовності до великих особистих жертв на користь ідеї та спільного добра [2]. На наш погляд, значний соціально-психологічний ресурс задля вирішення цих завдань містить у собі суб'єктно-вчинковий підхід, розроблений В. О. Татенком [3].

Мета нашого наукового пошуку полягала у вивченні соціально-психологічного підґрунтя шляхів становлення українського громадянського суспільства в контексті суб'єктно-вчинкового підходу, а також уявлення можливостей застосування цього підходу як методології українського суспільствотворення.

Для українського простору сутнісний зміст і формовиявлення громадянського суспільства є близькими за історичними (часовими), просторово-географічними та культуроморфічними вимірами буття нації. Про це свідчать наукові розвідки у сфері української етнопсихології Ю. Липи, О. Кульчицького, Б. Цимбалістого, М. Шлемкевича, В. Яніва та ін. Спорідненість між українськими суспільствотворчими процесами і європейськими традиціями побудови громадянських суспільств свідчить про належність українського суспільствотворення до європейського формату таких процесів, а проте змушує замислитися над специфікою національного характеру, використання спроможностей якого єдине здатне уреалізувати становлення українського громадянського суспільства [4 – 6].

Виникає багато запитань такого ґатунку, як що єднає спільноту, яка має трагічну історію вікових поневолень, гніту, утисків, боротьби та безправ'я, з європейською культурою побудови громадянського суспільства? чому розгублений перед хаосом нинішніх подій українець не може сліпо наслідувати найкращий досвід націєтворення провідних західних демократій? що таять у собі загадкова українська душа та національний характер? Відповіді на ці запитання не лише спрощують потуги вирішення, здавалося б, архіскладних суспільних завдань, а й окреслюють шляхи побудови українського громадянського суспільства.

Отож спробуємо осягнути глибини української душі, феноменологію широковідомого українського індивідуалізму, соціально-психологічні настановлення і підґрунтя українського суспільного буття, яке насправді більше відповідає тому сенсу і змісту, що ми вкладаємо в поняття “співжиття”. Власне, нам потрібно осягнути, що таке українська психіка і наскільки властивими їй є смисл, інформаційно-енергетичне поле і структура громадянського суспільства.

Свого часу Г. Лебон зауважував, що ключами долі народу є його характер і вірування. Відштовхнімося від цієї думки і передовсім з'ясуємо, що ми розуміємо під характером і національним характером. Прагнучи знайти психологічне обґрунтування для української національ-

ної школи, В. П. Москалець звертається до категорії “характер” і визначає його як складову національної психології, до якої також належать особливості перебігу психофізіологічних та емоційних (темперамент) і ментальних (інтелект, мислення) процесів, а також національне підсвідоме [7, с. 8]. Б. Цимбалістий говорить про те, що національний характер вказує на той окремий спосіб думання, відчуття і поведінки, яким відрізняються члени однієї суспільності від іншої [9, с. 70]. Згідно із започаткованим ним культурно-антропологічним підходом до проблеми національного характеру останній є своєрідною персоніфікацією культури певної національної спільноти. Його (національного характеру) культурний вимір позначається “поставою про норми і форми реакції людей на зовнішні і внутрішні побуди, наприклад на власні інстинктивні потреби та імпульси” [там само, с. 82]. Отже, маємо підстави говорити про те, що національний характер є психогенезою громадянського суспільства, якщо під тим розуміти “життєвий світ людини” і “публічну сферу суспільної взаємодії” (Ю. Габермас), “сферу людської солідарності” (Дж. Александер), чи то “простір непримусової людської асоціації” (М. Уольцер), і вповні утверджувати, що воно виникає як “явище, мережа відношень і стосунків між людьми не зовні людини, а через людину, на основі певних спонук мислення, розуміння й сприйняття, що продукують відповідні значення і символи, тексти і контексти, а також мотивують відповідні вчинки, поведінку і самодостатню (демократичну) мовно-мовленнєву практику” [8, с. 23].

Серед ознак українського національного характеру І. Мірчук та Д. Чижевський відзначають перевагу почувань над раціональним у психології співвітчизників, М. Костомаров за основну має релігійність українця, а О. Кульчицький – емоційність та “кордоцентричність”, наполягаючи на тому, що висока унаявленість останньої виокремлює українську психіку з-поміж інших (на відміну від розумово-вольової складової, яка є досить слабкою) [5, с. 17]. Поряд із цим О. Кульчицький обстоює думку, що одночасно з “кордоцентричністю” вдачі генетично формувалася і “велика рефлексивність” українця, чому, власне, і завдячують дві першочергові настановленості українців: активно-рефлексивна і безпосередньо рефлексивна. Тож вищезгаданий автор доходить висновку: “під “українською психікою” розуміємо ідеальний, тобто тільки в ідеї, в “мислі” існуючий тип структури пов’язаності прикметностей розуму, волі і серця” [там само, с. 48].

В. Л. Храмова, посилаючись на напрацювання М. Костомарова, В. Липинського, О. Кульчицького, висновує, що українське колективне несвідоме є наскрізь позитивним [там само, с. 10]. Головною ж видається “цілісність психічної української структури у своєму відношенні до світосприймальних настановлень” [там само, с. 56]. Такої ж думки дотримується і Ю. Липа, говорячи про “одність”, духовну єдність українців. Він пов’язує цей факт з особливістю українського культурного підґрунтя, а

саме “родинністю”, яку вважає першозначущою серед інших ознак національного характеру. “Ставлячи високо поняття родини і роду, – пише Ю. Липа, – українець створює підстави до морального контролю над одиницею. Тому таким важливим чинником українського суспільства є громадська опінія (думка). В українців остання – це систематичний контроль передусім особистої моральності” [4, с. 210]. І далі: “...українці мають вроджені здібності – тривало репрезентувати і висловлювати свою асоціацію. Українець звик до групи, і то часто родинного характеру, і лишень там може дати максимум енергійної і витривалої праці та продуктивності” [там само, с. 244]. Отже, спільність притаманна українцям і відповідає їхньому суспільному способу життя, але вона має інші засадничі основи, ніж-то російська, американська чи будь-яка європейська. Постаючи із самого осердя становлення психіки українця, вона ототожнюється із соціальним феноменом “малого гурту”, об’єднаного емоційно-почуттєво, а не “спілки” на підвалинах єдиної мети [5, с. 31]. Із цим пов’язаний індивідуалізм українців, докорінно відмінний від колективістської психології росіян, які державу сприймають як єдино можливого правника, захисника й упорядника суспільного життя, але водночас і відособлює український спосіб утвердження індивідуального існування від будь-якого іншого. Як зазначає М. Шлемкевич, українців характеризує індивідуалістичний уклад життя, який відповідає екзистенційній своєрідності національної культури. Не чистий індивідуалізм властивий українцеві, лишень асоціативна група, громада, громадсько-суспільні форми, що є органічним складнем української державності [6, с. XII].

Відтак *український індивідуалізм є родинно-спілковим*. Йому притаманні індивідуальна форма цілепокладання та особиста відповідальність кожного в “малому гурті” за наслідки цілереалізації справи перед собою і значущими іншими. Такий індивідуалізм – явище прогресивне, бо є “передумовою появи суб’єкта – особистості, котра, інтеріоризуючи соціально-комунікативну базу, здатна до свідомої побудови громадянського суспільства в традиціях європейського розвитку” [там само, с. V-VI].

Наразі зробимо декілька попередніх висновків та визначимо, який формат соціальної взаємодії для українців є засадничим з погляду історичного поступу. Виходячи з особливостей психічної організації, можна стверджувати, що українцям властиві: 1) досить *висока суб’єктність*, яка не несе в собі ознак зовнішньої агресивної активності щодо зовнішнього світу, а радше вирізняється споглядальницько-рефлексивною амплітудою активної внутрішньої діяльності, що послуговується максимальним творчим самовиявом у певних життєвих подіях; 2) *спонтанійність*, яка зумовлюється частково вищезгаданю особливістю самозаглибленої і самовмотивованої внутрішньої діяльності, частково – емоційно-почуттєвою енергетичною інтенціональністю; 3) надання переваги “*вчинковим формам вирішення суперечностей*” (В. А. Роменець), що пов’язано з учинковим виміром українцями соціальної реальності: ми не лише “зна-

емо те, що любимо, і любимо те, що знаємо”, а й відповідно діємо, створюючи за певних умов завдяки кордоцентричності і рефлексивності вдачі та психодуховним енергетичним потенціям “одності” мережі взаємодій за участю розуму, волі і серця; 4) *висока емпатійність* до життєвих переживань значущих інших та *здатність до спільного морального діяння* у вирішенні складних життєвих ситуацій; при цьому левову частку емоційної напруги, душевно-духовних переживань у спільному діянні добровільно бере на себе той, хто вирізняється серед “малого гурту” більшою психологічною готовністю до подолання негараздів – аж до самопожертви.

Цілком очевидно, що природним для українця і таким, що дає змогу відбутися генетично закладеним у ньому (українцеві) потенціям, є суб’єктно-вчинковий формат особистісного та спільного/громадського життєздійснення. Він єдиний унааявлює та об’єктивує беззастережну спонтанність і разом із цим глибоку усвідомленість та відповідальність учинкового існування, індивідуалізує і проектує психоенергетичну напругу вільного волевиявлення українського духовного першопочатку, утілесненого в кожному з нас.

Усе вищезазначене дає змогу збагнути соціально-психологічне підґрунтя спроможностей і прагнень української спільноти до громадянського суспільства, осягнути природу і формат можливостей здійснення останнього. Але як бути з правовим полем функціонування того-таки громадянського суспільства в Україні, а чи й тут можна покластися на культурне підґрунтя нації?

Звернімося ще раз до питомих особливостей української психічної структури. Як стверджує Б. Цимбалістий, з “інтроспекцією” своєрідного “матріархатного” стилю родинного життя в підсвідоме українця ще в дитячому віці входить ідея рівності дітей Неньки-України, а водночас – недовіра, нехіть, ворожість до насильницької влади [5]. А. Андрієвський вважає, що правнича культура характерна була ще для культури українських прапредків – трипільців; звідти, на думку Ю. Липи, бере початок правниче поле українського державотворення, а отже, в українців вроджений потяг до законності. Щодо сучасних українців, то вони у власній крові мають усі ті українські асоціативні групи, що були витворені тисячоліттями. Це і є запорукою постійного відродження української державності: під тими чи іншими назвами вони (асоціативні групи) будуть постійно відтворюватися і поєднуватися у свою ієрархію [4, с. 244-245]. Узагальнюючи міркування, вищезгаданий автор доходить висновку: державність в Україні не може бути накинutoю чужинецькою дисципліною, а може постати лише як розвій асоціацій на підложжі власних традицій [там само, с. 247]. На тому наполягає і М. Шлемкевич, доводячи, що поєднання індивідуалізму з ідеєю рівності та неприпустимості насильства влади – чи не найстійкіший компонент українського Я, а отже, і національного характеру впродовж усієї трагічної долі України. Звідси – непереборний і нестримний, органічний і масовий потяг до Волі [6, с. VI].

Нарешті, перед нами постає запитання: якою ж має бути, виходячи з усього сказаного, модель українського громадянського суспільства? Безперечно, кожне громадянське суспільство власним стрижнем має національну ідею та певні моральні ідеали, навколо яких гуртується спільнота. На жаль, у нашому повсякденні й досі побутує думка, що українці не мають такої ідеї та ustalених моральних ідеалів. Однак це зовсім не так.

Упродовж тривалого часу у своєму політичному житті український народ напрущував власну “провідну ідею”, як її визначає В. Антонович, чи то “генеральну ідею”, за висловом М. Шлемкевича. Задля вияснення сутності останньої В. Антонович визначає українську ідею у порівнянні з російською та польською, спираючись на геополітичний важіль її становлення. Так, зокрема, він зазначає, що провідною ідеєю великоруського народу зажди був абсолютизм (за допомогою останнього цей народ і спромігся зорганізувати міцну державу та підбити інші нації, навіть і такі, що мали зовсім інші провідні ідеї); польська нація за провідну ідею мала демократичну аристократію. Натомість українському народові, що сидів посередині між польським та великоруським, прийшовся до типу третій принцип: *принцип вічовий, принцип широкого демократизму і визнання рівного політичного права для кожної одиниці суспільства*. Утім, цьому народові ніколи не довелося цілком і вповні виявити свою провідну ідею; йому доводилося лиш інстинктивно простувати до неї: у давнину, за княжих часів, вічевим, громадським та виборно-церковним устроєм, перегодом судовим устроєм у так званих копних судах; нарешті ця провідна ідея вельми рельєфно визначилася в козаччині, а ще виразніше – із погляду запровадження й зреалізування її в житті – у Запорозькій Січі [1, с. 17].

Тож із трьох можливих типів громадянських суспільств – демократичного, посередницького та виборчого (за типологією А. Колодій [31]) – українці генетично тяжують до того з них, що імплементує обидва інші – виборчого. Але саме його найтяжче уреалізувати в суспільному повсякденні, адже “трудніш за все ту ідею завести в життя, що стоїть найближче до вселюдського ідеалу” [2, с. 17].

На сьогоднішній день історія українського націєтворення налічує три можливості “уведення в життя” власної генеральної ідеї: уперше – за часів Хмельниччини (1648 – 1654 роки), вдруге – за часів Української Народної Республіки (1917 – 1922 роки), утретє – починаючи з грудня 1991 р. [9, с. 32]. Дві з них мали трагічну розв’язку і були безповоротно втрачені для України; третя, як бачимо, найтриваліша, але й вона мало не закінчилася подібним чином у 2013 р. Завадила тому проявлена народом політична воля. Проте й зараз національна ідея, а разом з нею і реальний історичний шанс становлення та утвердження українського громадянського суспільства в страшній небезпеці, що пов’язано як із зовнішнім, так і з “внутрішнім” ворогом. Та якщо із першим ми знаємо, як боротися, то другий є набагато більшою проблемою, особливо в умовах зовнішньої агресії.

Передовсім, як слушно радить М. Шлемкевич, потрібно його “розпізнати й безжально зобразити через адекватне теоретичне відтворення” [6, с. IV].

Власне кажучи, це вже зроблено, адже “внутрішній” ворог принаймні двічі завадив уреальнити українську провідну ідею. Так, В. Антонович мовить про те, що “український народ ніколи не міг виробити ані ґрунтовної цивілізації, ані міцної власної дисципліни” [2, с. 18], іншими словами, забракло культурного розвитку, переконань, витривалості. “Недостача цивілізації” тут визначається у двох напрямках. У першій бачимо: ті, що ставали на чолі українського народу та бралися піклуватися народною долею, мали у собі вельми недостатній запас культури; особистий егоїзм у них брав верх над громадською справою або ж, будучи поставленими до керівництва ворожими українській нації силами, вони взагалі не плекали національні інтереси. У другій – не було оприлюднено в конкретних виразах народні бажання, тогочасна суспільність не вміла скодифікувати свого народного звичаєвого права [там само, с. 18], тобто українська спільнота не могла виробити свого ціннісно-нормативного базису духовної, соціальної та матеріальної сфер життя, не мала єдиного механізму відтворення цілісної картини світу [9, с. 32].

Імовірно, сьогодні ми вже осягнули і визнали свого внутрішнього ворога у першому “образі”, а, як відомо, розуміння і визнання дає наснагу для змін у політичному житті, що в українському варіанті завжди ініціювалися “знизу”. Якщо відбувся Євромайдан і нині народ на засадах родинно-групового індивідуалізму гуртується, аби дати відсіч зовнішньому агресору та внутрішньому ошуканству і зрадництву, то можемо говорити про те, що напрацьовується власний ціннісно-нормативний базис для того, щоб могло відбутися українське громадянське суспільство. Ускладнюється цей тернистий шлях ще третім “образом” триголового “внутрішнього” ворога, а саме відсутності в поведінці більшості громадян етично-морального гальма, з чим пов’язуємо злочинство, хабарництво, продажність, алкоголізм, гедонізм, привілейований пріоритет особистого над спільним, загальним, державним, суспільним, відсутність національної самоідентифікації аж до мрій про чужий чобіт над Україною і над собою [там само, с. 22-23].

Тож знаючи, яким має бути українське громадянське суспільство (вічовим), на яких засадах воно повинно розбудовуватися (архетиповому патерні родинності, першозначущості асоціативних груп/громадських організацій, власній високій відповідальності одиниць за те, що відбувається в її житті та в житті асоціації), та беручи до уваги властивості національного характеру, генетично закладений в українцеві потяг до суб’єктно-вчинкового способу життя, маємо підстави говорити про пріоритетність для української ментальності суб’єктно-вчинкового формату суспільствотворення задля розвою українського громадянського суспільства.

Ще одним доказом нашого висновування з вищенаведеного теоретизування є те, що найбільшою сакральною і сокровенною цінністю гро-

мадянського суспільства для українців є його здійснення через оприявлення свободи і солідарності, яка так само стає оприсутненням свободи “іншого” у світовідношенні особи. Останнє ж передбачає і потребує взаємозалучення до власних справ “сердець, почувань і розуму” інших людей [9, с. 13]. Такий формат взаємовпливу громадян стає найсильнішим мотиватором їхньої внутрішньої самодисципліни в “малому гурті”, нарощує силу їхніх вольових якостей та зміцнює моральні важелі в поведінці і разом із цим підсилює переконаність у правдивості спільної ідеї. Цьому відповідають етапи суб’єктно-вчинкової підтримки іншого як суб’єкта життєдіяльності, яких В. О. Татенко виділяє сім: перший екзистенційний вчинковий акт передбачає діяльне сприяння тому, щоб інша людина відчувала реальну підтримку у відстоюванні нею свого права на буття; другий різновид вчинкового впливу передбачає таке ставлення і такі дії щодо іншої людини, які утвердили б її в її власне людських суб’єктно-вчинкових потенціях; третій має на меті визнання і стимулювання розвитку в людині її суб’єктних потенцій; четвертий уможливорює співчутливу суб’єктно-вчинкову підтримку в тому, щоб правильно приймати життєво важливі рішення, виявляючи при цьому поміркованість і рішучість, долаючи невпевненість і страх перед реальною зустріччю зі світом; п’ятий передбачає допомогу вчинковим впливом, що стимулює вольову і виконавську активність іншого учасника взаємодії; шостий різновид вчинкового впливу урештє допомагає іншому в оцінюванні власних діянь і, нарешті, сьомий покликаний надати допомогу іншій людині в нарощуванні досвіду автентичного суб’єктно-вчинкового життя, у розвитку здатності його творчого синтезу і самостійного креативного використання в різних сферах життєдіяльності [10, с. 192-193].

Вищеокреслені етапи суб’єктно-вчинкового впливу людини на людину дають змогу фіксувати зростання в громадян рівня культури, духовності, самосвідомості та цілеспрямованості, зрештою, їхньої готовності до спільного творення цінностей вищого порядку, тим самим засвідчуючи поступ українців до власного громадянського суспільства, що, власне, і свідчить про значні теоретико-методологічні спроможності суб’єктно-вчинкового підходу для вивчення процесів українського суспільствотворення.

Висновки. Ідея громадянського суспільства і стан суспільного життя, позначений цим поняттям, є близькими українській ментальності на психогенетичному рівні, що пов’язано з прикметностями національного характеру, усталеного під впливом геополітичних та культуроморфічних чинників. Предметом умотивованих, історично зумовлених домагань українців є вічеве громадянське суспільство. Шлях і перспективи його становлення лежать у форматі унявленої самою природою української психіки особливості суспільного життя народу, що імплікується із суб’єктно-вчинковим рівнем взаємодії в родині-спільці. Тому вивчення процесів українського суспільствотворення на засадах суб’єктно-

вчинкового підходу дає змогу по-новому подивитися на проблему державотворення в Україні та досягнути перспективи втілення в життя національної ідеї та моральних ідеалів українців, репрезентованих в уявленнях про Волю, Правду і Долю. Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо передусім у застосуванні суб'єктно-вчинкового підходу як методології громадянської освіти, спрямованої на розвиток у молодого покоління громадянськості на українській психоментальній основі.

Література

1. *Колодій А. Ф.* На шляху до громадянського суспільства. Теоретичні засади й соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні : монографія / А. Ф. Колодій. – Львів : Червона калина, – 2002. – 276 с.
2. *Антонович В. Б.* Коротка історія Козаччини / В. Б. Антонович. – К. : Україна, 2004. – 304 с.
3. *Татенко В. О.* Суб'єктно-вчинкова парадигма в сучасній психології / В. О. Татенко // Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії / за заг. ред. В. О. Татенка. – К. : Либідь, 2006. – С. 316–358.
4. *Липа Ю. І.* Призначення України / Ю. І. Липа // Всеукраїнська трилогія : у 2 т. Т. 1 : Призначення України. – К. : МАУП, 2007. – 336 с. – (Бібліотека українознавства; Вип. 12).
5. *Українська душа.* – К. : Фенікс, 1992. – 128 с.
6. *Шлемкевич М.* Загублена українська людина / М. Шлемкевич. – К. : Фенікс, 1992. – 168 с.
7. *Москалець В. П.* Психологічне обґрунтування української національної школи / В. П. Москалець. – Львів : Світ, 1994. – 120 с.
8. *Громадянське суспільство в Україні за доби глобалізації: ціннісно-нормативне та інституційне забезпечення його розбудови* – К.: Вид-во Ін-ту ліберал. суспільства, 2007. – 318 с.
9. *Монологи в Універсумі: Актуальні проблеми сучасної України.* – Львів : Універсум, 2000. – 200 с. – (Серія “Громадянське суспільство”).
10. *Татенко В. О.* Суб'єктно-вчинкова природа психології впливу людини на людину / В. О. Татенко // Основи соціальної психології : навч. посіб. / за ред. М. М. Слюсаревського. – К. : Міленіум, 2008. – С. 188–195.

Reference

1. Kolodii, A. F. (2002). *Na shliakhu do hromadianskoho suspilstva. Teoretychni zasady i sotsiokulturni peredumovy demokratychnoi transformatsii v Ukraini.* [On a way to civil society]. Lviv: Chervona kalyna (ukr).
2. Antonovych, V. B. (2004). *Korotka istoriia Kozachchyny* [Brief history of Cossacks land]. Kyiv: Ukraina (ukr).
3. Tatenko, V. O. (2006). *Subektno-vchynkova paradygma v suchasnyy psykholoii* [Subject-deed paradigm in contemporary psychology]. *Liudyna. Subekt. Vchynok: Filozofsko-psykholoogichni studii* [Individual. Subject. Deed : Pshilosophical-psychological studios] (pp 316–318). Kyiv: Lybid (ukr).
4. Lypa, Yu. I. (2007). *Pryznachennia Ukrainy* [Ukraine's purpose]. In 2 t. *Vseukrainska trylogiia T. 1: Pryznachennia Ukrainy 2 t.* [All-Ukrainian trilogy in 3 volumes], issue 12. Kyiv: MAUP.
5. *Ukrainska dusha.*(1992). [Ukrainian soul]. – Kyiv: Feniks (ukr).

6. Shlemkevych, M. (1992). *Zahublena ukrainska liudyna*. [A Lost Ukrainian Man]. Kyiv: Feniks (ukr).
7. Moskalets, V. P. (1994). *Psykhologichne obhruntuvannia ukrainskoi natsionalnoi shkoly* [Psychological rationale of Ukrainian national school]. Lviv: Svit (ukr).
8. *Hromadianske suspilstvo v Ukraini za doby globalizatsii: tsinnisno-normatyvne ta instyutsiine zabezpechennia yoho rozbudovy*. (2007). [Civil society in Ukraine in the era of globalization: value-normative and institutional provision of its development]. Kyiv: Publ. of Institute of liberal Society (ukr).
9. *Monolohy v Universumi: Aktualni problemy suchasnoi Ukrainy* (2000). [Monologues in Universum: Actual problems of contemporary Ukraine]. Lviv: Universum (ukr).
10. Tatenko, V. O. (2008). Subektno-vchynkova pryroda psykhologii vplyvu liudyny na liudynu [Subject-deed nature of the psychology of the influence of one person on another] In M. M. Slyusarevskyi (Ed.) *Osnovy sotsialnoi psykhologii: Navchalnyi posibnyk* [Bases of social psychology: train aid] (pp. 188 – 195). Kyiv : Milenium (ukr).

Шульга В. Д. Гражданское общество в Украине: вызовы сегодняшнего дня в свете субъектно-поступкового подхода

Рассмотрен психогенезис украинских обществообразовательных процессов, исходя из психодуховной и психосоциальной организации украинцев как нации, историческое развитие которой определяется спецификой национального характера и энергетическим строением украинской души. Обращено внимание на кордоцентричность, рефлексивность и семейственность как такие признаки национального характера, которые непосредственно влияют на обобщественную жизнь каждого украинца по отдельности и всех вместе. Установлено, что украинцам как носителям определенного ментального мироощущения свойственны высокая субъектность, спонтанность, склонность к поступковым формам решения противоречий, высокая эмпатийность по отношению к жизненным переживаниям значимых людей и способность к совместному моральному деянию в сложных жизненных ситуациях. В качестве сущностного признака личностной и общественной жизни украинцев определен субъектно-поступковый формат влияния человека на человека, запотенцированный на уровне свойственного нации архетипичного, психофрактального. Выявлено, что на генетическом уровне наши соотечественники склонны к избирательному типу гражданского общества, при этом социально-психологическое основание их способностей и стремлений к такому обществу составляет сформировавшаяся в сложных геополитических условиях генеральная идея вечового принципа существования сообщества, что имплицитно с субъектно-поступковым уровнем взаимодействия в семье-союзе. Учитывая необходимость решения проблемы создания государства в Украине в формате, близком к генетически заложенным социетальным программам, обоснована целесообразность использования субъектно-поступкового подхода к изучению процессов украинского обществообразования и концептуализации характерной для украинцев модели гражданского общества.

Ключевые слова: украинская психика, национальный характер, украинский индивидуализм, национальная идея, гражданское общество, субъектно-поступковый формат влияния человека на человека, субъектно-поступковый подход.